

MISDADEN TEGEN DE MENSHEID: EERSTE BEDRIJF, SCÈNE TWEE: EICHMANN IN JERUZALEM

Yasco Horsman¹

ABSTRACT - *Crimes against Humanity: First Act, Second Scène: Eichmann in Jerusalem*. In this essay I analyze Hannah Arendt's *Eichmann in Jerusalem* (1963). In contrast to the extensive literature on this book, which treats it as a philosophical treatise on the nature of evil, I propose to read Arendt's report of the Eichmann case as a testimony to the emergence of the new juridical concept of 'crime against humanity'. As Derrida has argued, the idea of a crime against humanity has left a profound impact on the geopolitical scene that reaches beyond the limits of the political-judicial sphere. *Eichmann in Jerusalem* points to the contradictions inherent in the concept of crimes against humanity, which reveal themselves precisely at the moment when the concept is applied by the prosecutors in a criminal trial, and is codified in positive legal terms. I argue that while the postscript of Arendt's book attempts to resolve these contradictions, they return in the performative structure of her report.

KEYWORDS: Crimes against Humanity, Arendt, Eichmann

1. Inleiding

Het begrip 'misdaden tegen de mensheid' heeft in de afgelopen decennia een centrale rol gespeeld in de internationale politiek, onder meer als rechtvaardiging voor militaire interventies en vredemissies, als reden voor het vervolgen van staatshoofden, als aanleiding voor het opzetten van nieuwe instituten zoals het internationaal gerechtshof en als *raison d'être* van een groot aantal NGO's. Parallel aan deze ontwikkeling is een uitgebreide herdenking van het begrip 'mensenrechten' in relatie tot 'misdaden tegen de mensheid' in zowel de continentale als de Angelsaksische filosofie. Vaak wordt daarbij teruggegrepen naar het werk van Hannah Arendt, met name haar kritische analyse van het vertoog van de mensenrechten in de *Origins of Totalitarianism* (1951). Recentelijk hebben bijvoorbeeld Giorgio Agamben, Julia Kristeva, Jacques Ranciere en Etienne Balibar zich over dit hoofdstuk gebogen, terwijl eerder Bonnie Honig en Seyla Benhabib Arendts opmerkingen over rechten in *On Revolution* (1963a) bestudeerden.² Wat bij de herlezing van deze werken van Arendt vaak over het hoofd gezien wordt is dat de termen 'mensenrechten' en 'misdaden tegen de mensheid' niet in een adem genoemd kunnen worden, maar dat deze elk een complexe geschiedenis hebben die maar ten dele overlapt. Het vertoog van de rechten van de mens vindt zijn oorsprong in de Verlichting en de Franse en Amerikaanse revoluties, en is onlosmakelijk verbonden met

¹ Yasco Horsman is Universitair Docent Literatuurwetenschap aan de Universiteit Leiden. Hiervoor doceerde hij aan Columbia University en New York University. In 2004 promoveerde hij aan Yale University op een proefschrift over Arendt, Brecht en Delbo.

² Zie Agamben (2000), Balibar (2004), Kristeva (2001), Ranciere (2004), Benhabib (1996) en Honig (1991)

een traditie van declaraties en internationale politieke en juridische instituties. Het begrip ‘misdad tegen de mensheid’ heeft daarentegen een veel recentere geschiedenis. Het werd geïntroduceerd tijdens het internationale militaire tribunaal in Neurenberg (1945-49) als een nieuwe juridische categorie om de nazi-misdaden mee te beschrijven. Het definiëren van deze nieuwe juridische categorie heeft een impact op de geopolitieke sfeer gehad die de juridische context overschrijdt. In *On Cosmopolitanism and Forgiveness* noemt Derrida de recente opkomst van nieuwe instituten zoals de waarheids-en-verzoeningscommissies in Latijns-Amerika en Zuid-Afrika als voorbeelden van de manier waarop het begrip ‘misdaden tegen de mensheid’ het juridische vertoog overstijgt. Een andere ontwikkeling is de wereldwijde opkomst van wat Derrida het ‘theater van berouw en vergeving’ noemt; het ritueel waarin wereldleiders, politieke en kerkelijke gemeenschappen spijt betuigen over historische ‘misdaden tegen de mensheid,’ en waarin de mensheid zichzelf aldus beschuldigt en vergeeft. (Derrida, 2001: 29)

In dit essay wil ik een bijdrage leveren aan de genealogie van het begrip ‘misdaden tegen de mensheid’ door een analyse te geven van wat ik de ‘tweede scène in het eerste bedrijf’ van de opvoering van het begrip ‘misdaden tegen de mensheid’ zou willen noemen: de rechtszaak in 1961 tegen voormalig *Obersturmbahnführer* Adolf Eichmann, die mede verantwoordelijk was voor de deportatie van Joden naar de concentratiekampen. Eichmann was de eerste oorlogsmisdadiger die na het Neurenberg-tribunaal veroordeeld werd voor het begaan van misdaden tegen de mensheid. De rechtszaak tegen hem in Jeruzalem ontving zoveel aandacht van de pers dat het tot een waar mediaspektakel werd. Eén van de beroemdste verslagen van de zaak is ongetwijfeld de serie artikelen die Hannah Arendt schreef voor de *New Yorker* die in 1963 in boekvorm verscheen onder de titel *Eichmann in Jerusalem. A Report on the Banality of Evil*. In de uitgebreide kritische literatuur wordt dit werk meestal gelezen als een filosofisch essay over de aard van het kwaad of over de karakteristieken van het fascisme. In dit essay beschouw ik Arendts verhandeling in de eerste plaats als een rechtbankverslag, een getuigenis van het juridische theater dat in Jeruzalem werd opgevoerd.³ Ik zal ingaan op de paradoxale rol die het begrip ‘misdaden tegen de mensheid’ speelt in Arendts rechtbankverslag en met name op haar vraag of dit begrip wel ten tonele gevoerd kan worden binnen de juridische mise-en-scène. Mijn stelling is dat de contradictie die Arendt in het gebruik van dit begrip signaleert niet opgelost wordt in de inhoud van haar tekst – op het constatieve niveau – maar dat haar verslag performatief een ruimte schept die fundamenteel verschilt van de juridische sfeer, en waarin een aanklacht tegen ‘misdaden tegen de mensheid’ verwoord kan worden.

2. Misdaden tegen de joden

Eichmann in Jerusalem opent met het aanhalen van de declamatie van de zaalwachter, “‘Beth Hamishpath’ - the House of Justice.” (Arendt, 1963: 3) Met deze ceremoniële woorden, uitgesproken op 11 april 1961, ving de rechtszaak tegen Adolf Eichmann aan, onder het toezien oog van de schrijvende, filmende en uitzendende pers die in grote

³ Zo karakteriseert Arendt haar boek overigens zelf ook. Herhaaldelijk stelt ze: “This book contains a *trial report*, and its main source is the transcript of the trial proceedings (...).” (Arendt, 1963: 280)

getale in de zaal aanwezig was. Vanaf het begin werd deze media-aandacht door de Israëli's niet beschouwd als een bijkomstigheid, maar als een van de expliciete doeleinden van de zaak. Ben-Gurion, toenmalig premier van Israël, had voor aanvang reeds verklaard dat het oordeel van de rechtbank voor Israël van minder belang was dan het drama van de rechtszaak zelf, dat volgens hem Israël en de wereld een aantal belangrijke lessen over de Holocaust zou kunnen bijbrengen: een geschiedenisles voor de jeugd, en een politieke les over het belang van de staat Israël voor de Joden die leven in een antisemitische wereld. De woorden 'Beth Hamishpath' functioneren dus als het openen van het doek in het theater, zoals Arendt stelt. Wat volgde was een complexe opvoering, voorzien van lessen voor verschillende groepen toeschouwers die zich zowel binnen als buiten de rechtszaal bevonden, binnen en buiten Israël, en, aangezien de rechtszaak volledig was opgetekend en vastgelegd op geluidsband en celluloid, zich tevens richtte op een contemporain zowel als een toekomstig publiek.

In haar rapportage toont Arendt zich uitermate kritisch over de poging om de Eichmann zaak in een didactisch theater om te vormen. Een aspect van haar kritiek op de rechtszaak richt zich op de pogingen van Ben-Gurion (die ze de 'onzichtbare toneelmeester' van het gerechtshof noemt (Arendt, 1963: 5)) en de openbaar aanklager Gideon Hausner om van de zaak een *show trial* te maken. Geduldig spelt ze de verschillen uit tussen de conventies van het gerechtshof en het juridisch theater zoals het werd voorgesteld door de Israëlische regering. "Een rechtszaak dient recht te spreken," schrijft ze in het nawoord van haar boek, "zelfs de meest nobele bijbedoelingen die de aandacht hiervan afleiden doen daar afbreuk aan." (Arendt, 1963: 252) Rechtspraak heeft in feite altijd een theatrale dimensie, meent Arendt als ze het aloude adagium citeert dat "het recht niet alleen moet geschieden, het moet ook gezien worden dat het geschiedt [*justice must not only be done, but must be seen to be done*]." (Arendt, 1963: 277) Deze theatraliteit echter is van een andere aard dan het 'spektakel' beoogd door de Israëli's. Een rechtszaak heeft rust en afzondering nodig en betrokkenen dienen zich niet te laten verleiden door de aantrekkingskracht van de schijnwerpers. (Arendt, 1963: 6)

Arendt is met name gekant tegen wat ze onsubtiel de opvoering van het 'spektakel van het Joodse lijden' noemt. Ruim honderd getuigen werden gehoord tegen Eichmann, een groot deel van deze getuigenissen was juridisch gezien volgens Arendt niet noodzakelijk. De drieëntwintig sessies gewijd aan wat Arendt 'achtergrond getuigenissen' (Arendt, 1963: 207, 225) noemt onthulden veel over de aard van de nazi-gruwelijkheden, maar gaven weinig nieuwe informatie over Eichmanns specifieke verantwoordelijkheid hiervoor. "Rechtspraak hecht aan het belang van Adolf Eichmann," benadrukt Arendt, "zijn daden staan terecht en niet het lijden van de Joden." (Arendt, 1963: 5) Als een rechtszaak op een theaterstuk lijkt, zo stelt Arendt, dan zou het hoofdpersonage de dader moeten zijn en niet het slachtoffer. (Arendt, 1963: 9)

Het 'spektakelstuk' van het Joodse lijden wekt volgens Arendt bovendien de indruk dat de rechtspraak plaatsvindt ten bate van de slachtoffers, die hopen via het ritueel van de rechtspraak te genezen van hun trauma. Arendt brengt daar tegen in dat de zaak tegen Eichmann een criminele zaak is. In het criminele recht wordt een misdaad niet zozeer gedefinieerd als een verwonding van een specifieke groep slachtoffers, maar als een aanslag op de gemeenschap wiens wetten zijn gebroken. Het herstel dat bewerkstelligd wordt in een criminele rechtszaak is daarom van een andere orde dan in het civiel recht; niet het slachtoffer herstelt, maar de rechtsorde die ontregeld was geraakt door de mis-

daad.⁴ Dit herstel vindt plaats op het moment dat het oordeel wordt uitgesproken. Als taalhandeling heeft dit oordeel een dubbele functie waarbij het constatief een uitspraak doet over het verleden en daarbij verantwoordelijkheden toeschrijft terwijl het performatief de wet opnieuw installeert en daarmee de gemeenschap ‘herschep’t met het oog op de toekomst.

De zaak tegen Eichmann compliceert dit model evenwel op twee verschillende manieren, die tot uiting kwamen in de moeite die het hof had om de aard van de gemeenschap die hersteld moest worden te definiëren. Ten eerste was de staat Israël pas na de Tweede Wereldoorlog gesticht, zodat Eichmann geacht werd een rechtsorde in gevaar te hebben gebracht die nog niet als zodanig bestond toen hij zijn misdaden beging. Ten tweede bestond bij alle betrokkenen de intuïtie dat de misdaden die Eichmann had begaan van een andere grootte waren; ze hadden een ‘orde’ ontregeld die niet slechts de orde van de staat was. Het hof omzeilde dit probleem door Eichmann te veroordelen voor zowel ‘misdaden tegen de mensheid,’ als ‘misdaden tegen de Joden.’ Deze termen zijn vanuit juridisch perspectief echter problematisch omdat ze verwijzen naar een gemeenschap die niet volledig een juridisch-politieke gemeenschap is – de Joden – en een gemeenschap die volledig niet juridisch-politiek is, namelijk de mensheid.

De boekversie van *Eichmann in Jerusalem* eindigt met een nawoord, toegevoegd aan de oorspronkelijke rapportages in de *New Yorker*, waarin Arendt reflecteert op de implicatie van deze twee begrippen en de manier waarop deze het ‘juridisch theater’ in Jeruzalem compliceren. Volgens Arendt vraagt vooral het begrip ‘misdaden tegen de mensheid’ opheldering. In een opiniestuk in de *New York Times* beargumenteert Telford Taylor, de openbaar aanklager tijdens het Neurenberg-tribunaal, echter dat de categorie van ‘misdaden tegen de Joden’ in juridisch opzicht het meest problematisch is. (Taylor, 1961: 22-25) ‘Misdaden tegen de mensheid’ waren in Neurenberg gedefinieerd als een aantal specifieke daden, zoals de “moord, vernietiging, tot slaaf maken en deportatie van een burgerbevolking” en het kon eenvoudig worden vastgelegd of Eichmann daarbij betrokken was geweest. Volgens Taylor is een ‘misdad tegen de Joden,’ daarentegen een absurde categorie die ingaat tegen alle principes van het crimineel recht. Hij illustreert dit aan de hand van een hypothetische analogie:

“If racial hatred leads to the lawless killing of a Negro in the South [van de Verenigde Staten], in Ben-Gurion’s sense no doubt that is a crime against the Negro people. But no one would suggest that “historic justice” requires the perpetrators to be tried before a court in a “Negro state,” such as Ghana or Guinea.” (Taylor, 1961: 22)

Het is nonsens, vervolgt Taylor, om deze hypothetische moord als ‘misdad tegen de negers’ te bestempelen. “Voor het recht is een dergelijke daad evenzeer een misdad tegen blanken als tegen zwarten.” (Taylor, 1961: 22) Volgens Taylor wekt de Israëlische term ‘misdaden tegen de Joden’ op een vergelijkbare manier de suggestie dat Eichmanns misdaden geen misdaden tegen niet-Joden zouden zijn. Op ironische wijze voegt

⁴ “Criminal proceedings, since they are mandatory and thus initiated even if the victim would prefer to forgive and forget, rests on laws whose ‘essence’ –to quote Telford Taylor, writing in the *New York Times Magazine*- is that a ‘crime is not committed only against the victim, but primarily against the community whose law is violated.” The wrongdoer is brought to justice because his act has disturbed and gravely endangered the community as a whole, and not because, as in civil suits, damage has been done to individuals who are entitled reparation.” (Arendt, 1963: 261)

hij hieraan toe dat dit echter wel conform de oude Teutoonse wet was, volgens welke moord alleen een misdaad was tegen de stamgenoten van het slachtoffer. Dit is natuurlijk, aldus Taylor, een verre van verlicht rechtssysteem, waar het Neurenberg-tribunaal definitief mee gebroken heeft: “Neurenberg baseerde zich op de stelling dat de wreedheden begaan tegen Joden en niet-Joden tevens misdaden zijn tegen het wereldrecht.” (Taylor, 1961: 22) Taylor concludeert dat Eichmann daarom terecht had moeten worden door een internationaal tribunaal. Hij citeert uit het Genocide Verdrag van de Verenigde Naties uit 1948, dat mede ondertekend is door Israël dat stelt dat “personen, beschuldigd van genocide terecht dienen te worden door een competent tribunaal van de staat op wiens territorium de daad was gepleegd.” (Taylor, 1961: 22) Misdaden die internationaal van aard zijn, zoals die van Eichmann behoeven een internationaal tribunaal.

In het nawoord van *Eichmann in Jerusalem* weerlegt Arendt deze kritiek van Taylor (overigens zonder hem bij name te noemen). Ze onderschrijft daarbij het principe van het VN verdrag, maar stelt de definitie van het begrip ‘territorium’ dat er aan ten grondslag ligt ter discussie. Eichmanns misdaden zijn inderdaad internationaal, zo geeft Arendt toe, ze zijn immers begaan in heel Europa, maar ze zijn juridisch gezien slechts internationaal als we het begrip ‘territorium’ enkel als geografische term begrijpen. Als juridisch-politieke term verwijst ‘territorium’ echter niet zozeer naar een stuk grond, maar naar een symbolische ruimte, de ruimte *tussen* individuen in een groep die een taal, een religie, een geschiedenis en een reeks van wetten en gebruiken met elkaar delen. (Arendt, 1963: 263)

“[Territory] relates not so much, and not primarily, to a piece of land as to the space between individuals in a group whose members are bound to, and at the same time separated and protected from, each other by all kinds of relationships, based on a common language, religion, a common history, customs and laws. Such relationships become spatially manifest insofar as they themselves constitute the space wherein the different members of a group relate to and have intercourse with each other.” (Arendt, 1963: 262-3)

Volgens deze definitie zijn de Joden geen stam (zoals in Taylors Teutoonse voorbeeld) noch slechts een ras (zoals in zijn Ghaneese voorbeeld) maar een politieke gemeenschap. De Joden delen namelijk de symbolische ruimte met elkaar die Arendt elders een ‘wereld’ noemt, de openbare sfeer, ontstaan en in stand gehouden door taalhandelingen, declaraties en wetten die het afscheiden van de sfeer van de *oikos*, het huishouden, waarin gelijkheid en verwantschap een sleutelrol spelen.⁵ Het Joodse volk, zo schrijft ze, heeft ondanks het gebrek aan een geografisch territorium in de diaspora deze ruimte weten open te houden. Het openhouden van dit symbolische territorium heeft het historisch mogelijk gemaakt om de staat Israël te stichten.⁶

Arendt concludeert dat de zaak tegen Eichmann niet wezenlijk verschilt van de nationale rechtszaken die volgden op de Neurenberg-processen, waarin de inwoners van an-

⁵ “According to Greek thought, the human capacity for political organization is not only different from but stand in direct opposition to that natural association whose center is the home (*oikia*) and the family.... It was not just an opinion or theory of Aristotle but a simple historical fact that the foundation of the *polis* was preceded by the destruction of all organized units resting on kinship (...).” (Arendt, 1948: 24) Zie ook pagina 63, waarin ze stelt dat de wet- *nomos*- is volgens Arendt dat het een scheidslijn aanbrengt tussen de openbare sfeer en de privé-sfeer, waardoor de politieke sfeer ontstaat.

dere naties ‘hun’ nazi-misdadigers berechttten.⁷ Nieuw is slechts de “revolutionaire transformatie van de politieke positie van de Joden,” (Arendt, 1963: 272) die plaatsvond met de stichting van Israël, toen de Joden niet slechts de facto, maar nu ook de jure een juridische gemeenschap vormden. Dit maakte het mogelijk om Eichmanns misdaden te vervolgen in de specifieke betekenis van misdaden tegen een juridisch-politieke gemeenschap zonder te hoeven terugvallen op de gecompromitteerde formules van ‘mensenrechten’ of de hulp van een internationaal tribunaal. (Arendt, 1963: 271-2)

“(…) for Israel the only unprecedented feature of the trial was that for the first time (since the year 70, when Jerusalem was destroyed by the Romans), Jews were able to sit in judgment on crimes committed against their own people, that, for the first time, they did not need to appeal to others for protection and justice, or fall back upon the compromised phraseology of the rights of man – rights which, as no one knew better than they, were claimed only by people who were too weak to defend their “rights of Englishmen” and to enforce their own laws.” (Arendt, 1963: 271)

Het feit dat Eichmann kon worden veroordeeld door een nationaal gerechtshof, zonder te hoeven steunen op het vertoog van de mensenrechten is bovendien voor Arendt van belang omdat ze in haar eerdere werk de Holocaust beschouwt als het resultaat van het failliet van de mensenrechten. De periode tussen de twee wereldoorlogen zag de opkomst van massa’s vluchtelingen die hun nationaliteit hadden verloren. Dit verschijnsel was volgens Arendt een praktijktest voor het vertoog van mensenrechten. De vluchteling die geen aanspraak kan maken op burgerrechten in enige natie, heeft slechts zijn mensenrechten over. De praktijk wees echter uit dat bij het verlies van de burgerrechten het verlies van de mensenrechten inhield, toen de staatlozen werden overgedragen aan de administratie van de politie en uiteindelijk terecht kwamen in kampen waarin ze elke bescherming van de wet ontbeerden.⁸ Mensenrechten blijken geen politieke realiteit te hebben, alle plechtige declaraties en beloften ten spijt, zolang ze niet gearticuleerd worden binnen het raamwerk van burgerrechten. De relatie tussen mensenrechten en burgerrechten is paradoxaal, zo concludeert Arendt. Hoewel de definitie van mensenrechten impliceert dat deze natuurlijk, onvervreemdbaar en meer primair zijn dan burgerrechten, de politieke praktijk heeft uitgewezen dat ze geformuleerd moeten worden als burgerrechten willen ze gerespecteerd worden. Het hebben van burgerrechten is dus een voorwaarde voor het hebben van mensenrechten. “Rights spring from within the nation,” stelt Arendt in navolging van Edmund Burke. De stichting van de staat Israël toont aan dat het herstel van mensenrechten voor de rechtelozen enkel mogelijk is geweest door het verwerven van burgerrechten. (Arendt, 1963: 299)

⁶ “No State of Israel would ever have come into being if the Jewish people had not created and maintained its own specific in-between space through the long centuries of dispersion, that is, prior to its seizure of its old territory.” (Arendt, 1963: 263)

⁷ “Once the Jews had a territory of their own, the State of Israel, they obviously had as much right to sit in judgment on the crimes against their people as the Poles had to judge the crimes committed in Poland.” (Arendt, 1963: 259)

⁸ “One could do as one pleased only with stateless people; the Jews had to lose their nationality before they could be exterminated.” (Arendt, 1951: 240)

3. Misdaden tegen de mensheid

De vraag die echter rest is hoe we in het licht van het voorafgaande de tweede aanklacht moeten begrijpen, namelijk dat Eichmann misdaden tegen de mensheid heeft begaan? Als we met Arendt stellen dat een misdaad een ‘verwonding’ van een juridische en politieke gemeenschap is, wat zou een misdaad tegen de ‘mensheid’ dan kunnen inhouden? Wat voor soort gemeenschap is de mensheid en hoe kan een ‘verwonding’ hiervan gevat worden in juridische termen? Deze vraag speelt een sleutelrol in *Eichmann in Jerusalem*. Herhaaldelijk stelt Arendt dat de nazi-gruwelijkheden de categorie van misdaad overstijgen, niet zozeer in grootte, maar in *essentie*, aangezien ze een andere ‘orde’ dan de nationale in gevaar hebben gebracht en een radicaal andere gemeenschap dan de juridisch-politieke hebben beschadigd. (Arendt, 1963: 267, 272) De overschrijding van de grens van het begrip misdaad werd volgens Arendt bereikt met het invoeren van de *Endlösung*. Waren denationalisatie en gedwongen migratie nog te vatten in termen van een breuk van internationale verdragen, het besluit tot uitroeiing, kondigde een radicaal nieuwe fase aan:

“It was when the Nazi regime declared that the German people not only were unwilling to have any Jews in Germany but wished to make the entire Jewish people disappear from the face of the earth that the new crime, the crime against humanity –in the sense of a crime “against the human status,” or against the very nature of mankind- appeared. Expulsion and genocide, though both are international offenses, must remain distinct; the former is an offense against fellow-nations, whereas the latter is an attack upon human diversity as such, that is, upon the characteristic of the “human status” without which the very words “mankind” or “humanity” would be devoid of meaning.” (Arendt, 1963: 269)

De essentie van een misdaad is een aanslag op de ‘wereld’ die een groep met elkaar deelt. De Holocaust betrof echter een aanslag op de ‘mensheid,’ of liever op de ‘menselijke status,’ wat Arendt definieert als het bestaan van menselijke ‘diversiteit.’ Deze ‘menselijke diversiteit’ vormt zelf geen gemeenschap in de politieke zin van het woord, maar het is de mogelijkheidsvoorwaarde voor elke gemeenschap, zoals ze in de *Human Condition* beargumenteert.⁹ De misdaad van Eichmann is niet begaan tegen het joodse volk en tegen hun wereld, zo schrijft Arendt, maar is “een misdaad tegen de mensheid, uitgevoerd op het lichaam van het Joodse volk [a crime against humanity, perpetrated upon the Jewish body].” (Arendt, 1963: 272).

“For just as a murderer is prosecuted because he has violated the law of the community, and not because he has deprived the Smith family of its husband, father, and breadwinner, so these modern, state-employed mass murderers must be prosecuted because they violated the order of mankind, not because they killed millions of people.” (Arendt, 1963: 272)

We zijn dan aangekomen bij een oppositie tussen aan de ene kant een gemeenschap die ontstaat door taalhandelingen en beschermd wordt door een stelsel van wetten, en aan

⁹ “(...) plurality is specifically *the condition* – not only the *conditio sine qua non*, but the *conditio per quam* – of all political life.” (Arendt, 1948: 7)

de andere kant een ‘orde der mensheid’ die aan alle wetten, declaraties en politieke gemeenschappen voorafgaat, en daar tegelijkertijd de voorwaarde voor schept. De twee aanklachten tegen Eichmann - ‘misdaden tegen de Joden’ en ‘misdaden tegen de mensheid’ - verschillen dan ook niet gradueel van elkaar in de zin dat een misdaad tegen de mensheid de overtreffende trap van misdaad zou zijn. En misdaad tegen de mensheid verschilt radicaal van de juridische definitie van misdaad omdat deze niet zozeer een wet breekt, maar een bedreiging vormt voor het fundament van het recht als zodanig. Als echter het doel van de rechtszaak het herstellen van de ‘verwonde’ gemeenschap is door het uitspreken van een oordeel, hoe kan het ritueel van de rechtspraak dan bijdragen aan het herstel van de mensheid, een ‘gemeenschap’ die zelf geen gemeenschap is maar de voorwaarde vormt voor elke gemeenschap? Hoe kan binnen het theater van de rechtszaak een aanklacht in naam van de mensheid verwoord worden, als de mensheid juist datgene is dat aan elk juridisch-politiek spreken vooraf gaat? Arendt stelt in het nawoord van *Eichmann in Jerusalem* dat dit probleem onopgelost bleef tijdens de rechtszaak. Het rapporterende gedeelte van haar boek suggereert echter een oplossing, niet zozeer in de inhoud van de tekst, maar in de vorm die het aanneemt. Nadat Arendts rapport grofweg chronologisch het verloop van de rechtszaak heeft gevolgd eindigt ze haar slothoofdstuk met twee pagina’s waarin ze zich afwendt van haar lezers en Eichmann direct aanspreekt.

“And just as you supported and carried out a policy of not wanting to share the earth with the Jewish people and the people of a number of other nations – as though you and your superiors had any right to determine who should and who should not inhabit the world- we find that no one, that is no member of the human race, can be expected to want to share the earth with you. This is the reason, and the only reason, you must hang.” (Arendt, 1963: 279)

In deze passage verandert Arendt ineens van taalregister. In plaats van als journalist verslag uit te brengen van het oordeel van het hof in Jeruzalem, imiteert ze de scène die ze beschrijft, daarbij zelf de positie van de rechter innemend. Haar eigen oordeel wordt echter niet uitgesproken in de naam van een juridisch-politieke gemeenschap, maar in de naam van een ‘wij,’ de mensheid die de aarde met elkaar deelt. Arendt maakt hier een toespeling op Kant die in *Zum ewigen Frieden* (1795) het feit dat we de aarde delen als basis ziet van het recht op gastvrijheid.¹⁰ Het respecteren van dit recht op gastvrijheid gaat volgens Kant vooraf aan de vorming van alle federaties en internationale instituten die vrede kunnen waarborgen. Het is ook precies het recht op gastvrijheid en asiel dat Arendt eerder had aangewezen als de enige plek in het internationaal recht waar traditioneel de mensenrechten worden gelokaliseerd.¹¹ Maar door toe te spelen op het begrip ‘gastvrijheid’ belandt Arendt tevens in de sfeer van het huishouden, de *oikos*, datgene waar de wet ons juist van had afgescheiden.

Met het uitspreken van haar eigen oordeel verandert Arendts rechtbankverslag in een heropvoering van de rechtszaak. Ze creëert hiermee haar eigen ‘gerechtshof.’ Net als –

¹⁰ “Since the earth is a globe, they cannot disperse over an infinite area, but must tolerate one another’s company. And no one originally has any greater right than anyone else to occupy any particular portion of the earth” Immanuel Kant, *Perpetual Peace and other Essays on Politics, History and Morals*, trans. T. Humphrey (Cambridge: Hackett, 1983), 11

¹¹ “... the right of asylum [is] the only right that had ever figured as a symbol of the Rights of Man in the sphere of international relationships (...).” (Arendt, 1951: 280)

het begrip ‘territorium’ volgens Arendt niet zozeer verwijst naar een geografische plek, maar naar een ‘wereld’ die gedeeld wordt door een gemeenschap, zo is een ‘gerechtshof’ een symbolische ruimte, die geopend wordt door de declamatie “*Beth Hamishpath – the House of Justice.*” Arendts besluit om haar boek te openen met het herhalen van deze woorden moet dan ook begrepen worden als een poging om een ander, niet juridische ruimte te creëren, waarin een uitspraak kan worden gedaan in naam van een andere gemeenschap, namelijk de mensheid. Als het al mogelijk zou zijn voor de mensheid om te genezen van de wonden die de Holocaust heeft achtergelaten, dan moet dat gebeuren in een dergelijk ‘literair’ gerechtshof.

Literatuur

- AGAMBEN, G. (2000), *Means without End: Notes on Politics*, (vert. Vincenzo BINETTI V. & CASARINO C.), University of Minnesota Press, Minneapolis
- ARENDT H. (1951), *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt Brace, New York
- ARENDT H. (1948), *The Human Condition*, University of Chicago Press, Chicago
- ARENDT H. (1963), *Eichmann in Jerusalem: a Report on the Banality of Evil*, Viking Press, New York
- ARENDT H. (1963a), *On Revolution*, Viking Press, New York
- BALIBAR E. (2004), “Is a Philosophy of Human Civic Rights Possible? New Reflections on Equaliberty”, *South Atlantic Quarterly*, 103, 2/3, 311-322
- BENHABIB S. (1996), *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*, Sage Publications, Thousand Oaks
- DERRIDA J. (2001), *On Cosmopolitanism and Forgiveness*, (vert. DOOLEY M. & HUGHES M.), Routledge, Londen en New York
- KANT I. (1983) [1795], *Perpetual Peace and Other Essays on Politics, History and Morals*, (vert. HUMPHREY T.), Hackett, Cambridge
- KRISTEVA J. (2001), *Hannah Arendt*, (vert. GUBERMAN R.), Columbia University Press, New York
- RANCIERE J. (2004), “Who is Subject of the Rights of Man?”, *South Atlantic Quarterly*, 103, 2/3, 297-310
- HONIG B. (1991), “Declarations of Independence: Arendt and Derrida on the Problem of Founding a Republic”, *American Political Science Review*, 85, 1, 97-113
- TAYLOR T. (1961), “Large Questions in the Eichmann Case”, *New York Times Magazine*, 22 januari, 21-25